

zan İbnü'l-Hayyât et-Tağlebî yanında Bahâeddin İbnü's-Sââtî gibi şairler bu gele-neği sürdürmeye çalışmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "hmd" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "mdh" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "mdh" md.; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ*, I, 74-76; İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü's-su'arâ* (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Kahire 1375/1951, s. 35, 251; Ebû'l-Hasan İbn Tabâtabâ, *İyârü's-şi'r* (nşr. Tâhâ el-Hâcîrî – M. Zağlûl Sellâm), Kahire 1956, s. 12-13; Kudâme b. Ca'fer, *Nağdû's-şi'r* (nşr. M. Abdülmün'im Hafâcî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-İlmiyye), s. 95-117, 184-187; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, V, 79; VII, 224-268; X, 91; XIV, 231; XVIII, 169; Merzûbânî, *el-Müveşşah*, Kahire 1348, s. 269; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1353/1934, II, 122-136, 172-177; İbn Rüşd, *Telhîşu Kitâbi's-Şi'r* (nşr. C. E. Butterworth – Ahmed Abdülmecîd el-Herîdî), Kahire 1986, s. 67-108; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 329, 342; VI, 219; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, III, 173-174, 182-184, 186-190; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, III, 232; Zekî Mübarek, *el-Medâ'ihu'n-nebeviyye*, Kahire 1354/1935, tür.yer.; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 56-58; M. Zağlûl Sellâm, *el-Edeb fi'l-'asri'l-Memlûkî*, Kahire 1971, I, 227-233, 265-275, 648-783; II, 110-113; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 87-89; Mustafa Sâdık er-Râfî, *Târîhu âdâbi'l-'Arab*, Beyrut 1394/1974, II, 52; Anâd Gazvân İsmaîl v.dğr., *el-Edebü'l-'Arabî*, Bağdad 1394/1974, s. 237 vd.; Vehb Rûmiyye, *Bünyetü'l-kaşidetü'l-'Arabîyye*, Dimaşk 1418/1997, tür.yer.; Mustafa eş-Şek'a, *Fünûnû's-şi'r fi müctema'i'l-Hamdâniyyin*, Beyrut 1981, s. 185-232; İhsan Abbas, *Târîhu'n-nağd*, Beyrut 1404/1983, s. 194-201; Eymen M. Zekî el-Asmâvî, *Kaşidetü'l-medih*, Beyrut 1983, s. 15-82; M. Osman Ali, *Fi'l-Edebü'l-İslâmî*, Beyrut 1406/1986, s. 515-522; Muhammed b. Sa'd b. Hüseyin, *el-Medâ'ihu'n-nebeviyye*, Riyad 1406/1986, s. 9, 10, 15 vd.; Mîşâl Âsî – Emîl Bedî Ya'kûb, *el-Mu'cemü'l-mu'faşşal fi'l-luğa ve'l-edebe*, Beyrut 1987, II, 1132-1135; Abdülhalîm Hıfî, *Şi'ru's-ş-a'âlik*, Kahire 1987, s. 321-325; Nâyif Ma'rûf, *el-Edebü'l-İslâmî*, Beyrut 1990, s. 241-251; Yâsîn el-Eyyûbî, *Âfâku's-şi'r*, Beyrut 1415/1995, s. 103-137; Mahmûd Sâlim Muhammed, *el-Medâ'ihu'n-nebeviyye*, Beyrut-Dimaşk 1417/1996, s. 16-17, 47, 48-53, ayrıca bk. tür.yer.; Mustafa Üieyyân, *Naḥve menheci'l-İslâm*, Amman 1416/1996, s. 65-70; S. P. Stetterych, "Abbasid Panegyric and the Poetics of Political Allegiance: Two Poems of al-Mutanabbi on Kâfur", *Qasida Poetry in Islamic Asia and Africa* (ed. S. Sperl – C. Shackle), Leiden 1996, I, 35-63; Kenan Demirayak, *Abbâsî Edebiyatı Tarihi*, Erzurum 1998, s. 66-72; G. M. Wirkens, "Madih, Madh", *El²* (Fr.), V, 959; J. S. Meisami, "Madih, madh", *Encyclopedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami – P. Starkey), London 1998, II, 482-484.

İSMAİL DURMUŞ

□ FARS EDEBİYATI. İslâm'ın İran bölgesine yayılmasından sonra doğan yeni Farsça şiirin (şi'r-i Derî) Arap edebi-

yatı tesiriyle esas nazım şekli kaside ve başlıca konusu da methiye olmuştur. Bölgede hâkimiyet kuran Tâhirî, Saffârî ve Sâmanîler, Emevî ve Abbâsî halife ve vezirlerinin yolundan giderek edebiyata değer verdikleri gibi şairleri de himaye etmişler, siyasetlerini ve güçlerini yayıp pekiştirmek için özellikle medih şiirlerinden faydalanmışlardır.

Fars edebiyatında dinle ve dinî şahsiyetlerle ilgili olan bazı istisnalar dışında methiyelerin çoğu sultan, şah, vezir, emîr gibi yöneticilerle zenginler ve âyan hakkında yazıldığı için methiye denilince saray ve çevresini öven şiir akla gelmektedir. Bir kısmı gerçekten sanat sever olan yöneticiler genelde rakiplerine karşı propaganda yapmak, şair ve âlimleri saraylarında ağırlayarak ihtişamlarını onların eserleriyle etkin ve sürekli kılmak, makam ve riyaset hırslarını tatmin etmek, dönemlerinin tarihini arzularına uygun şiirlerle şekillendirmek yanında şahsî üzüntülerini ve mutluluklarını şairlerle paylaşmak için onlara ayrı bir önem vermişlerdir. Şairler de ihtiyaçlarını gidermek, övdüklerinin itibarına denk bir şöhrret kazanarak melikü's-suarâlık gibi yüksek makamlara ulaşmak ve eserlerini kalıcı yapmak için yönetici / hâmilere ihtiyaç duymuşlardır. Dolayısıyla baştan beri birçok şair, maaş veya câizeler karşılığında yöneticileri ve onların yakınlarını övmek için sarayda resmen görev almış, yöneticilerin başarısını, liyakatini, dindarlığını, cömertliğini, kahramanlığını, adaleтини, ilmini ve zenginliğini abartılı biçimde övmüştür. İran edebiyatı tarihinde methiyecilere en çok Sâmanî, Gazneli, Gurlu, Selçuklu ve Hârizmşahlı yöneticilerin ittifak ederek câize verdiği görülmektedir. Gazneli Sultan Mahmud ve oğlu Mesud ile Selçuklu Sultanı Sencer bunların en önde gelenlerindendir. Rûdekî, Unsûrî, Zeynebî gibi şairlere verilen ödüllerin diğer şairleri kıskandıracak kadar büyük olduğu bilinmektedir.

Methiyecilik bir tür meslek sayıldığı için methiyeci şairin övdüğü kişiler hakkındaki mübalağalarla dolu ifadeleri tabii görülmekteydi. Şair ve yöneticilerin bu tutumları şiirde rekabete yol açtığından güçlü ve başarılı şiirlerin yazılmasını teşvik etmiş, böylece Fars edebiyatının gelişmesini sağlamıştır.

Farsça methiyelerde ayrıca dinî ve millî bayramlar, düşün ve şenlikler, av ve eğlenceler, yolculuklar, savaş ve fetihler, resmî görüşmeler, yönetici ve yakınlarının vefatı, saray, kervansaray, köprü, medre-

se, mescid vb. imar faaliyetleri gibi sosyal konular da yer almıştır. Bunlar hesaba katıldığında methiyelerin kendi dönemleriyle ilgili tarihî, dinî, içtimai ve ahlâkî bilgiler de içerdiğini söylemek gerekir.

Fars şairleri zevkleri ve yeteneklerine göre methiye için gazel, kıta vb. şekiller kullanmışlarsa da konular daha çok kaside tarzında işlenmiştir. Çünkü kaside özellikle beyit sayısının çokluğu ve kafiye'nin verdiği kolaylık bakımından diğer türlerden daha elverişli olmuştur. Ayrıca sanattaki başarının derecesi iyi bir kaside yazmaya bağlı sayıldığından şairler yeteneklerini daha çok bu nazım şekliyle ortaya koymaya çalışmışlardır.

Farsça methiyeler genel olarak Allah'a, Hz. Peygamber'e ve din büyüklerine, saray ve çevresindeki yöneticilere, ahlâkî ve dinî özelliklere sahip devlet adamlarına yazılmıştır. Safevîler döneminde yaygınlaşmakla birlikte daha önce Kisâi-yi Mervezî, Nâsır-ı Hüsrev, Senâî, Ferîdûddin Attâr, Muhteşem-i Kâşânî dinî methiyeler kaleme alırken Sa'dî-i Şîrâzî ahlâkî öğütler ve eğitici nükteler içeren ilk methiye şairlerinden sayılmaktadır. Fars edebiyatında mensur methiyelere de rastlanmaktadır. Sa'dî'nin *Gülüştân*'ı ve Nizâmî-i Arûzî'nin *Çehâr Makâle*'si gibi mensur klasik eserlerin hemen tamamı bu niteliktedir.

İslâm'dan önce Sâsânî saraylarında şarkıcıların (hunyâger) şahlara methiyeleri ve Bârbed'in Hüsrev-i Pervîz zamanında söylediği övgü şarkıları (hüsrevânî) günümüze kadar gelmiştir. Fakat İslâm sonrası en eski methiye, *Târîh-i Sîstân*'a göre Vasîf-i Sîstânî'nin Saffârîler'in kurucusu Ya'kûb b. Leys (ö. 265/879) hakkında söylediği, kısmen zamanımıza intikal eden kasidedir. Teşbib, medih ve dua kısımlarını içeren tam bir kaside olarak ilk methiye ise Rûdekî'nin Sâmanî Emîri Ebû Ca'fer için söylediği "Mâder-i Mey" adlı şiiridir.

III. (IX.) yüzyılın ortalarından itibaren iktidarlarını kuvvetlendiren Tâhirîler zamanında daha çok Arapça'ya önem verildiğinden Fars şiiri pek gelişmemiştir. Fakat eski İran geleneklerine ve millî kültüre değer veren Saffârîler ve Sâmanîler iktidara gelince Emevî ve Abbâsî halifeleri gibi sanatı teşvik edip saraylarında şairlere yer vermişlerdir. Firûz-ı Meşriki, Ebû Sâlik-i Gûrgânî bu şairlerdendir. Fars şiirinin önderi sayılan ve kendi ifadesine göre methiyelerine karşılık yüz binlerce dinar alan Rûdekî başta olmak üzere Ebû Şekûr-i Belhî, Kisâi-yi Mervezî, Emmâ-

re-i Mervezî de Sâ mânîler'i övmüşlerdir. Fars edebiyatı temellerinin atıldığı bu dönemin methiyelerinde şairlerin aşırı mübalağaya kaçmadığını söylemek mümkündür.

Bazıları şair olan Gazneli sultan ve vezirleri de şair ve edipleri korumuşlardır. Sultan Mahmud ile oğulları Muhammed ve Mesud'un sarayları birbiriyle rekabet eden şairlerle doluydu. Ünlü *Şâhnâme* yazarı Firdevsî, Unsûrî, Feruuhî-i Sîstânî, Menûcihrî-i Dâmegânî, Esedî-i Tûsî bunlardandır. Ayrıca bu dönemde şiir hem lafız hem mâna açısından güçlü hale gelmiş, ilmi ve felsefî kavram ve mazmunlar yerleşip yaygınlaşmış, methiye kalıpları gelişerek zenginleşmiş ve şairlik önemli bir meslek haline gelmiştir. Sarayın emîrû's-şuarâsı Unsûrî ile Feruuhî methiyelerinde Sultan Mahmud'u överken katıldıkları bazı askerî harekâtlarını ve fetihlerini de tasvir ettiklerinden devrin methiyeleri kahramanlık destanları havasına bürünmüştür. Ayrıca bu dönemden itibaren methyecilik, Sâ mânî dönemindeki nisbî tabiliğini kaybettiğinden bir şair övgüde ne kadar aşırı giderse o derecede usta sayılmaya başlanmıştır. Ancak Unsûrî ve Enverî gibi methyeciler, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Abdurrahman-ı Câmî gibi sonraki bazı sûfî edipler bu tavırdan rahatsızlıklarını belirtmiş, hatta bir kısım şairler methyeciliğe tövbe etmiştir. Ayrıca Şems-i Kays, birçok methiyecinin dinî sınırları aşarak Allah'a ve Peygamber'e mahsus sıfatları övdüklerine yakıştırmakla küfre düştüğüne işaret etmiştir. Sonradan methyeciliğe tövbe eden Senâî-i Gaznevî, Ebû'l-Ferec-i Rûnî, Mes'ûd-ı Sa'd-ı Selmân, Osmân-ı Muhtârî, Seyyid Hasan-ı Gaznevî gibi şairler 582'ye (1186) kadar Gazne ve Hint bölgelerinde yöneticileri övmeye devam etmişlerdir. Aynı dönemde Büveyhîler'in sarayında da Bûndâr-ı Râzî, Gazâîrî-i Râzî gibi methyecilerin Sâ mânî şiir geleneğini sürdürdükleri görülmektedir.

Kısa sürede geniş İran topraklarına hükmeden Selçuklular'ın sarayları da şair ve ediplerin yaşadığı merkezler oldu. Sultan Melikşah, Sencer ve diğer yöneticiler onlara bol maaş ve câizeler verdiğinden güçlü methyeciler, kuvvetli ve başarılı şairler bu dönemde ortaya çıktı. Kaside üstadı Katrân-ı Tebrîzî, Sultan Sencer'in emîrû's-şuarâsı Emîr Muizzî, Ezrakî-i Herevî ve Karahanlılar'dan Hızır Han'ın emîrû's-şuarâsı Am'ak-ı Buhârî, aynı sarayda seyyidû's-şuarâ İakaplı Re-

şîdî-i Semerkandî, mânadan çok edebî sanatlarla önem veren Abdülvâsî-i Cebelî gibi şairlerden sonra VI. (XII.) yüzyılın ortalarında sıra şöhret sahibi methyecilere geldi. Bunların başında, yeni mazmunlar kullanmaya özen göstererek geniş ilmi birikimini şiire yansıtan büyük kaside üstadı Evhadüddîn-i Enverî yer almaktadır. Onunla birlikte Horasan şairleri Esîrûddîn-i Ahsîkesî, Zahîr-ı Fâryâbî ile Azerbaycan şairlerinden Felekî-i Şîrvânî, Mücîrûddîn-i Beylekânî gibi ünlüler ve bu bölgenin en meşhur kaside şairi Hâkânî-i Şîrvânî Selçuklu, Şîrvanşahlı ve Gurlu yöneticileri övmeye devam ettiler. Methiye türü Irak, İsfahan, Hemedan ve Rey'den oluşan bir diğer edebî muhitte Kavâmî-i Râzî, Cemâleddîn-i İsfahânî ve Kemâleddîn-i İsfahânî gibi şairlerle sürdü. Bunların kasidelerinde yeni konu ve fikirler, özel terkipler, teşbihler yanında daha ağıdalı ve edebî sanatlarla yüklü bir üslûp göze çarpar. Aynı sıralarda Hârizmşahlar'ın sarayında da Edîb Sâbir, Reşîdüddin Vatvât gibi güçlü methyeciler bulunmaktaydı.

VII. (XIII.) yüzyılın başlarında Moğol istilâsı sebebiyle İran'da meydana gelen büyük değişimle birlikte sarayların yok olması neticesinde methiyede ciddi gerileme olmuştur. Bundan dolayı şairler, Moğol istilâsından daha az etkilenen ve şiiri himaye eden Fars bölgesinde Salgurlular, Luristan'da Atabekân-ı Şebânkâre, Sîstan ve Herat'ta Âl-i Kert yöneticilerini yahut Hindistan, Irak ve Anadolu'ya sığınarak bu bölgelerin idarecilerini övdüler. Moğollar'ın devamı olan İlhanlılar tedricen müslümanlarla kaynaşınca onların idaresinde vezirlik ve kâtiplik yapan Nasîrûddîn-i Tûsî, Şemseddin Cüveynî ile kardeşi Atâ Melik Cüveynî ve Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî gibi bürokratlar yanında sonradan müslüman olan Gâzân Han ve Ebû Said Bahadır Han gibi İlhanlı sultanları da şairleri himaye ettiler. Mecc-i Hemger, Emîr Hüsrev-i Dihlevî, İbn Yemîn-i Tuğrâî ve Selmân-ı Sâvecî gibi dönemin ünlü şairlerinin methiyelerinde önceki iki asrın kasidecilerinin lafız parlaklığı, azameti, söz ve fesahatin güzelliği bulunmadığını söylemek mümkündür. Sa'dî-i Şîrâzî'nin methiyeleri, bir ölçüde mübalağalı olmakla birlikte memdûha yönelik uyarıcı dinî ve ahlâkî öğütleri itibarıyla istisnâî bir durum arzeder.

Moğol saldırısından sonra oluşan ruhî ve sosyal gerilim şairleri bir tür inzivaya ve ferdiliğe sevketti. Bu sebeple gazel ön

plana geçti. Nitekim Sa'dî-i Şîrâzî ile Hâfız-ı Şîrâzî gibi şairler gazelle de methiye söylemişlerdir. Bu dönemin ünlü şairlerinden İbn Yemîn, Hâcû-yi Kirmânî, Selmân-ı Sâvecî ise gazel yanında Enverî, Hâkânî gibi eski büyük şairleri örnek alarak medih kasideleri yazarken Anadolu'ya sığınan Seyf-i Fergânî methiyeyi bırakıp toplumsal eleştiriye ağırlık verdi.

VIII. (XIV.) yüzyılın ortalarında iktidara gelen Celâyirî, Muzafferî ve İncû hânedanları da sanatı himaye ettiklerinden Selmân-ı Sâvecî, Nâsır-ı Buhârî, Hâfız-ı Şîrâzî, Ubeyd-i Zâkânî, İmâd-i Fakih gibi şairler onları övdüler. Taşkın ve mübalağalı ifadelerle zor kafiyelerin seçimi, edebî sanatların yoğunluğu, matlânın yenilenmesiyle kasidelerin aşırı uzatılması ve şairane tekellûf denilen tavır bu dönem methiyelerinde çok yaygındı. Meselâ Selmân-ı Sâvecî'nin Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî için söylediği kasidede 102 edebî sanat kullanılmıştır.

IX. (XV.) yüzyılda Timur ve sülâlesi zamanında Semerkant ve Buhara sarayları yeniden canlandı ve kaside fazla itibar görmemekle birlikte methyecilik yeni bir imkân buldu. Acımasız bir hükümdar olduğu için şairler Timur'a fazla yaklaşmazken şiire daha çok önem veren oğlu Şâhruh'un sarayında İsmet-i Buhârî, Besâtî-i Semerkandî methiye geleneğini devam ettirdiler. Şâhruh'un oğulları Gıyâseddin Baysungur ile Uluğ Bey de şiire önem vererek şairleri himaye ettiler. Fakat bu dönem methiyeleri önceki asırların şiirleri kadar sağlam yapılı ve güzel değildir. Klasik tarzın tek güçlü şairi Abdurrahman-ı Câmî de mübalağaya kaçmadan bazı şahsiyetleri övmüştür.

Safevîler zamanında saray ve hükümdarların azamet göstergesi sayılan kaside değerini yitirdi. Şah İsmâil ve halefleri taassupları sebebiyle şairlerden yöneticileri öven kasideler yerine Ehl-i beyt'e ağıt, dinde ve Şii mezhebinde üstün tutulan şahsiyetleri öven şiirler yazmalarını istediler. Dolayısıyla Muhteşem-i Kâşânî başta olmak üzere dinî duyarlılığa sahip olmayanlar da dahil ünlü şairler, Hz. Ali ve on iki imamla ilgili kasidelerin yanında özellikle Kerbelâ Vak'ası'nı konu alan mersiye yazdılar. Yönetimden iltifat ve destek görmeyen birçok şair de Hindistan'daki Bâbü, Anadolu'daki Osmanlı veya Gîlân'daki İshakiler gibi hânedanlara sığındılar. Örfî-i Şîrâzî, Nazîrî-i Nîşâbü-rî, Melik-i Kûmî, Bâbürlü hânedanı mensuplarını öven şiirler yazarak onlardan iltifat gördüler.

Daha sonra methiyenin ihyası Kaçarlar döneminde gerçekleşti. Bazısı şair olan bu hânedan mensuplarının şah ve şehzadeleri özel bir ilgiyle methiyeci şairler yetiştirerek onlara yüklü câizeler verdiler. Dönemin şairleri eskiye dönüş (bâzgeşt-i edebî) akımına uyup kasidelerinde Horasan ve Irak üslûbu temsilcileri Unsûrî, Enverî, Hâkânî gibi şairleri örnek aldılar. Edebiyat hâmisî Feth Ali Şah da Gazneli Sultan Mahmud'u örnek tutarak çevresinde topladığı şairlere bol ödülleri verdi. Seyyid Muhammed Sihâb, Sabâ-yı Kâşânî, Kâânî-i Şîrâzî, melikü's-suarâ Mahmûd Hân-ı Kâşânî, Micmer-i İsfahânî, bu dönem yöneticilerini öven kasideler yazdılar. Bazı divanlarda methiyelere tesadüf edilse de İran'da meşrutiyetle birlikte türün ömrü sona erdi. Vahid-i Destgirdî ile Meliküşşuarâ Bahâr, Fars edebiyatının son güçlü methiyecileri sayılır.

BİBLİYOGRAFYA :

Târîh-i Sîstân (nşr. Bahâr), Tahran 1314 hş., s. 209-210, 316-324; Enverî, *Divân* (nşr. Müderris-i Rezevî), Tahran 1372 hş., s. 454-455, 536, 662-663, 713 vd.; Avfî, *Lübâb*, s. 241 vd., 267 vd., 299 vd.; Şems-i Kays, *el-Mu'cem fi me'âyiri eş'âr-i'l-Acem* (nşr. M. Kazvînî - Müderris-i Rezevî), Tahran 1338 hş., s. 358 vd.; Abdurrahman-ı Câmî, *Heft Evren* (nşr. Âgâ Murtazâ Müderris-i Gilânî), Tahran 1370 hş., s. 64-66, 300-303, 473; Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî, *Bedâyi'u'l-efkâr* (nşr. M. Ca'fer Kezâzî), Tahran 1369 hş., s. 82, 125-126; Safâ, *Edebiyyât*, I, 365-369; II, 353-354; IV, 182-185; M. Ca'fer Mahcûb, *Sebk-i Horâsânî der Şî'r-i Fârsî*, Tahran 1345 hş., s. 468-470, 635; Zeynelâbidîn Mû'temen, *Şî'r u Edeb-i Fârsî*, Tahran 1346 hş., s. 12-74; J. Rypka, *Târîh-i Edebiyyât-ı İran* (trc. İsa Şihâbî), Tahran 1354/1975, s. 296-297; Ethé, *Târîh-i Edebiyyât*, s. 98-99, 107-114, 121-125; Hüseyin Rezm-cû, *Şî'r-i Kühen-i Fârsî der Terâzü-yi Nakd-i Ah-lâk-ı İslâmî*, Tahran 1369 hş., II, 24-82; a.mlf., *Envâ'-ı Edebî ve Âşâr-ı Ân der Zebân-ı Fârsî*, Meşhed 1372 hş., s. 71-77; Abdülhüseyin Zer-rinkûb, *Şî'r-i bî-Dürûğ, Şî'r-i bî-Nikâb*, Tahran 1372 hş., s. 148-151; a.mlf., *Ez Gûzeşte-yi Edebî-yi İran*, Tahran 1375 hş., s. 215-225; Sîrûs-i Şemîsâ, *Envâ'-ı Edebî*, Tahran 1373 hş., s. 265-270; M. Restgâr-ı Fesâî, *Envâ'-ı Şî'r-i Fârsî*, Şî-râz 1373 hş., s. 159-199; Hüsrev-i Ferîdverd, *Der Bâre-i Edebiyyât ve Nakd-i Edebî*, Tahran 1373 hş., I, 141-143; Nâdir-i Vezînpûr, *Medh Dâğ-ı Neng ber Simâ-yi Edeb-i Fârsî*, Tahran 1374 hş.; *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1376 hş., I, 793-795; II, 919-921, 1270-1273; Meymenet Mîr Sâdîkî, *Vâje-nâme-i Hüner-i Şâ'irî*, Tahran 1376 hş., s. 266-267; A. E. Berthels, *Târîh-i Edebiyyât-ı Fârsî* (trc. S. İzedî), Tahran 1374-78 hş., I, 202 vd.; Mehmet Kanar, *Çağdaş İran Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi*, İstanbul 1999, s. 196-199.

HASAN ÇİFTÇİ

□ TÜRK EDEBİYATI. Divan edebiyatında methiye övgü amacıyla kaleme ali-

nan kasidelerin genel adıdır. Aynı mânada çok defa kaside kelimesi de kullanılmıştır. Ancak kaside bir nazım şekli, methiye ise bir tür olduğu gibi methiyelerde ayrıca nesib, maksûd, tegazzül, fahriye, dua gibi bölümlerin yerine daha çok övgü yer almıştır. Halk edebiyatı ile âşık edebiyatında güzelleme denilen methiyeler, bir yerin veya tabiat güzelliğinin övülerek anlatılması yahut sevilen bir kadın, beğenilen bir kişi, sahip olunan kıymetli bir at gibi varlıkları öven şiirlerdir (Dilçin, s. 337). Dinî-tasavvufî edebiyatta ise methiye daha çok din ve tarikat ulularını övmek için yazılmıştır.

Methiye Arap edebiyatından İran edebiyatına ve oradan Türk edebiyatına geçerken gerek zihniyet gerekse kültür ve çevre farklılıklarının etkisiyle konunun işlenişinde birtakım değişiklikler olmuştur. İran edebiyatında muhteva daha da zenginleşmiş, Türk edebiyatında ise medih kısmı gelişirken methedilenin özellikleri çok fazla değişmemiştir.

Divan şiirinde en çok işlenen türler arasında yer alan methiye yazımında şairin övdüğü kişiden câize umması etkili olduğundan lâıyk olmayan kişiler için de methiye yazıldığı görülmektedir. Bunların çoğu kaside nazım şekliyle kaleme alınmakla birlikte mesnevi, kıta, murabba, muhammes, terkîp ve terciibend yanında gazel vb. nazım şekillerinde yazılanlar da vardır. Necâtî Bey'in "Medh-i Pâdişâh-ı A'zam ve Sultân-ı Muazzam Sultan İbn-ü's-Sultân Bâyezîd Han İbn-i Muhammed Han" ile Nef'î'nin "Der Vâsî Hatt-ı Hümâyûn-ı Sultân Murad Han" başlıklı şiirleri mesnevi şeklindedir. Yine Nef'î'nin "Mukatta' der Ta'rîf-i Şeyhü'l-İslâm Es'ad Efendi" adlı şiiri kıta halinde yazılmıştır. Şehir methiyeleri denilebilecek şehrengizlerde çok defa mesnevi (Aydemir, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XIX [1999], s. 450), bilâdiyelerde ise kaside tercih edilmiştir (Kurnaz, s. 230-252). Muhtevasında bölüm olarak övgüye yer verilen mersiyelelerin büyük bir kısmı terkîp ve terciibend nazım şekliyle kaleme alınmıştır (İsen, s. XXIII-XXIV, XLII). Türk edebiyatında muhammes tarzında yazılan şiirlerde de en çok işlenen üçüncü konu methiyedir. Bu nazım şekliyle yazıldığı tesbit edilen kırk dört methiyenin şairleri arasında Hayretî, Ümmî Sinan, Yahyâ Bey, Nevî, Nedîm, Koca Râgîb Paşa, Şeyh Galib, Şeref Hanım gibi tanınmış isimler vardır (Erdoğan, s. 183-184). Ayrıca nazım şekli ne olursa olsun "sitâyiş, vâsî, tav-

sîf, şân, nâm, ta'rîf kelimeleriyle kurulu başlıklar taşıyan şiirler de "der medh-i ...", "der-hakk-ı ..." başlıklarına sahip kasideler gibi methiyedir. Kaside nazım şekliyle olan methiyeler genellikle nesibden sonra bir girizgâhla başlar. Memduhun şahsiyeti ve bulunduğu makama göre özelliklerinin abartılı biçimde dile getirildiği bu bölüme "maksûd" adı da verilmiştir. Maksadın on beş-yirmi beyitle ifade edildiği bu kısım kasidenin diğer bölümlerine göre daha uzundur.

Türk edebiyatında na't türünde yazılan kasidelerde çoğunlukla Hz. Peygamber övülmekle beraber bazılarında din büyükleri methedilmiş, mersiyelelerde ise ölen kimselerin övgüsüne de yer verilmiştir. Diğer methiyelerde sultanlar başta olmak üzere çeşitli devlet adamları övülürken bunlar sahip oldukları makamın özelliklerine göre birtakım meşhur isimlerle karşılaştırılmıştır. Nitekim Resûl-i Ekrem'e yazılan na'tlarda onun nübüvveti, mucizesi, lutfu, feyzi, şefaati, mi'racı ilk sırada vurgulanmıştır. Ayrıca Hz. Süleyman, Burak, Hz. Yûsuf, Kâ'be, Sidre, Hızır gibi çok sayıda ismin de anılarak methedildiği görülmektedir. Diğer din büyüklerine yazılan kasidelerde memduhun hikmeti, lutfu, feyzi, cömertliği, ilmi gibi özellikleri başta gelmektedir.

Sultanların methini konu alan kasidelerde onların en çok adalet, lutuf, cömertlik, savaşçılık, hüner, tedbir, ferman, irfan gibi vasıfları dile getirilir; asalet, cesaret ve merhametlerine dikkat çekilir. Bu özellikler vurgulanırken karşılaştırma, benzetme ve üstün görme münasebetiyle birtakım isimlere yer verilir. Bunların arasında içkiyi icadı ve içki meclislerini kurması, tacı ve hükümdarlığı açısından Cem (Cemşid), savaşçılığı ve kahramanlığıyla Rüstem, cihangirliğiyle İskender, insan dışındaki varlıklara da hükmetmesi dolayısıyla Hz. Süleyman ilk sırada yer alır. Dârâ, Behrâm, Hz. Ali, Hüsrev, Hz. Ömer, Ferîdun, Nerîman gibi adlar da en çok sözü edilen isimlerdir (Aydemir, *Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, I/1 [1996], s. 143-148).

Vezirlerin, paşaların ve kazaskerlerin üstlendiği görevler onların lutuf, adalet, savaşçılık, tedbir, cömertlik ve kahramanlıkları, kerem sahibi oluşları ve uzak görüşlülükleri gibi özelliklerini ön plana çıkarır. Bu hususlar dile getirilirken memduh Rüstem, Âsaf, Cem, İskender, Behrâm, Nerîman, Hz. İsa / Mesih ve Hz. Yûsuf gibi şahıslarla karşılaştırılır (a.g.e., I/1 [1996], s. 148-151). Şeyhülislâmlar övü-